

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/56/62-67>

Elnurə Qasimova

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
<https://orcid.org/0009-0007-5798-2892>
ulviyye.eliyeva.90.90@mail.ru

Sevinc Mahmudova

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
<https://orcid.org/0000-0001-7690-7184>
sevinc.020ss@gmail.com

Könül Əliyeva

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
<https://orcid.org/0009-0003-4457-9819>
konulaliyevauni@mail.ru

Ayşən Abbasəlizadə

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
<https://orcid.org/0009-0004-4087-4826>
abbasalizadea@gmail.com

Anna Qruzina

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
<https://orcid.org/0000-0003-2422-9996>
anna-v-g2004@yandex.ru

Şifahi təqdimatda düzgün tələffüz: faktorlar və texnikalar

Xülasə

Məqalədə, xarici dildə danışarkən auditoriyanı yormadan, fikri sadə, aydın və başa düşülən şəkildə çatdırmağın yolları haqqında danışacağıq. Hamımız bilir ki, praktik baxımdan tələffüzün əsas məqsədi “mükəmməl aksentsiz danışmaq” deyil, dinləyici tərəfindən asan başa düşülməkdir. Xarici dil öyrənənlər üçün tələffüz ən çətin bacarıqlardan biridir. Çünki düzgün qrammatika və zəngin söz ehtiyatı olsa belə, səhv tələffüz ünsiyyəti çətinləşdirir və anlaşılmazlığa səbəb ola bilər. Qrammatika skeletdirsə, tələffüz nəfəsdür, dilin “səsi”dir.

Məqalədə xarici dil öyrənilməsində tələffüzün rolu, istifadə olunan tələffüz texnikaları, şifahi təqdimat üsulları və nailiyyətləri müzakirə olunur. Bəzi insanlar xarici dil tələffüzündə digərlərindən daha yaxşı nəticələr əldə edirlər. Niyə belədir? Hansı tələbələrin yaxşı tələffüz əldə edəcəyini proqnozlaşdırma biləcək amillər hansılardır? Əgər tələffüzə kömək edən amilləri bilsəydik, öz öyrənməməizlə məşğul ola bilərdik.

Aparılan araşdırmalar bunu açıq şəkildə göstərir: tələffüz təsadüfən yox, düzgün metod, motivasiya və real dinləmə praktikası ilə inkişaf edir. Tələffüz “istədikdə birdən-birə düzələn” bacarıq deyil, davamlı məşq tələb edən bir prosesdir. Amma doğru yanaşma ilə hər kəs öz tələffüzünü inkişaf etdirə bilər. Anlaşılabilirliyə fokuslanmaq, təkrarlama (shadowing) metodu, səsli və fonetik məşqlər, eləcə də özünü qeydə alıb dinləmək tələffüzün inkişafında effektiv vasitələrdir.

Açar sözlər: *tələffüz, şifahi təqdimat, anlaşılabilirlik, intonasiya və vurğu, dinləmə bacarığı, xarici dil öyrənilməsi, motivasiya və praktik məşq*

Elnura Gasimova

Azerbaijan State Agrarian University
<https://orcid.org/0009-0007-5798-2892>
ulviyye.eliyeva.90.90@mail.ru

Sevinj Mahmudova

Azerbaijan State Agrarian University
<https://orcid.org/0000-0001-7690-7184>
sevinc.020ss@gmail.com

Konul Aliyeva

Azerbaijan State Agrarian University
<https://orcid.org/0009-0003-4457-9819>
konulaliyevauni@mail.ru

Ayshah Abbasalizadeh

Azerbaijan State Agrarian University
<https://orcid.org/0009-0004-4087-4826>
abbasalizadea@gmail.com

Anna Gruzina

Azerbaijan State Agrarian University
<https://orcid.org/0000-0003-2422-9996>
anna-v-g2004@yandex.ru

Correct Pronunciation in Oral Presentation: Factors and Techniques

Abstract

In the article, we will talk about ways to convey your thoughts in a simple, clear, and understandable way without tiring the audience when speaking in a foreign language. We all know that from a practical point of view, the main goal of pronunciation is not to “speak perfectly without an accent,” but to be easily understood by the listener. Pronunciation is one of the most difficult skills for foreign language learners because even with correct grammar and a rich vocabulary, incorrect pronunciation can complicate communication and cause misunderstanding. If grammar is the skeleton, then pronunciation is the breath, the “voice” of the language.

The article discusses the role of pronunciation in foreign language learning, the pronunciation techniques used, oral presentation methods, and achievements. Some people achieve better results in foreign language pronunciation than others. Why is this? What are the factors that can predict which students will achieve good pronunciation? If we knew the factors that help pronunciation, we could do our own learning.

Research clearly shows that pronunciation does not develop by chance, but through proper method, motivation, and real listening practice. Pronunciation is not a skill that “suddenly improves when you want it,” but a process that requires continuous practice. But with the right approach, everyone can improve their pronunciation. Focusing on intelligibility, shadowing, vocal and phonetic exercises, and self-recording are effective tools for improving pronunciation.

Keywords: *pronunciation, oral presentation, intelligibility, intonation and stress, listening skills, foreign language learning, motivation, and practical training*

Giriş

Tələffüz (fonetika, orfoepiya) dilin səslərinin düzgün və anlaşılan şəkildə ifadə olunmasıdır. Xüsusilə şifahi təqdimatlar zamanı tələffüz böyük rol oynayır, çünki dinləyici mətni oxumur, yalnız danışanın səsinə və nitqinə əsaslanaraq məlumatı qəbul edir. Şifahi təqdimat isə bu qaydalardan istifadə edərək bir mövzunu dinləyicilərə məntiqi, cəlbedici və anlaşılan şəkildə çatdırmaq bacarığıdır. Slaydlar, vizuallar vacibdir, amma auditoriya sənin səsləndirdiyin sözləri anlamasa, bütün zəhmət boş yerə gedir. Buraya yalnız ayrı-ayrı səslərin düzgün deyilişi deyil, həm də vurğu, intonasiya, ritm, pauza və nitqin tempi daxildir. Səhv vurğu, yanlış intonasiya və uyğun olmayan pauzalar təqdim olunan fikrin mənasını dəyişə və ya zəiflədə bilər. Məhz buna görə tələffüz xüsusi diqqət və məqsədyönlü məşq tələb edir və şifahi təqdimat bacarığının ayrılmaz hissəsi hesab olunur. Düşüncə qrupları aydın şəkildə bölünmədikdə dinləyici çaşqınlıq yaşaya bilər (Scarcella və Oxford, 1994). Qruplar aydın deyilsə, fikirlər də aydın olmayacaq. Hər dilin düşüncə qruplarını qeyd etmək üçün xüsusi yolları var, lakin ingilis dilində əsas işarə intonasiyadır. Sən nə qədər yaxşı slayd hazırlasan da, sözləri düzgün deməsən, mesaj itir. Yeni məlumatlar daha tədricən təqdim edilməlidir. Düşünmək üçün vaxt hər vacib yeni elementdən əvvəl və sonra verilməlidir. Əvvəlki vaxt

dinləyicilərin ideyanı qabaqcadan görmək şansı əldə etmələri üçün fon təmin etməkdir. Sonrakı vaxt isə dinləyicilərə eşitdiklərini anlamaq üçün şans verməkdir. Düşünmək üçün vaxt ayırmağın ən çox yayılmış üç yolu bunlardır: (1) fasilə vermək, (2) parafraza etmək və (3) doldurucu sözlərdən istifadə etmək. Ümid edirəm ki, bu təkliflər şifahi təqdimatınızın böyük uğur qazanmasına kömək edəcək (Saito, 2019).

Tədqiqat

Xarici dil öyrənilməsində tələffüzün rolu: Düzgün tələffüz anlaşılirlığı təmin edir, səmərəli ünsiyyətdə dinləmə bacarığını gücləndirir, özünə inamı artırır və dilin musiqisini, eləcə də mədəni çalarlarını qavramağa imkan yaradır. Tələffüzü təkmilləşdirmək qulaq asma və danışma bacarığını artırır, səhvləri azaldır və mədəni mübadilə üçün zəmin yaradaraq dilin canlı bir vasitə kimi mənimsənilməsini təmin edir.

Anlaşılirlıq və mənanın dəqiqliyi – Sözləri düzgün vurğu və intonasiya ilə demədikdə, səhv tələffüz etdikdə auditoriyada qarışıqlığa səbəb olur, hətta doğru söz seçimi etmiş olsan belə, sözün mənası dəyişir. Məsələn: ingiliscə record (isim) və record (fel); “desert” (çöl) və “dessert” (şirniyyat) fərqli tələffüzlə tam fərqli mənalar verir. Səhv tələffüz bəzən gülüslə nəticələnir və diqqət mesajdan yayınır.

Dinləmə bacarığının gücləndirilməsi – Düzgün tələffüz auditoriyaya təqdimatı axıcı və rahat dinlənen edir, gücləndirir. Sən necə deyildiyini bilirsənsə, eşitdiyini də daha tez tanıyırsan. Bu, real ünsiyyətdə sürəti və rahatlığı artırır. İnsanlar sənə qulaq asanda yorulmur və mövzunu daha yaxşı mənimsəyir (Lee, 2015).

Özünə inam və natiqlik təsiri – Tələffüzə diqqət göstərən natiq peşəkar görünür. İnsan düzgün tələffüz edəndə danışmaqdan çəkinmir, səhv qorxusu azalır. İnamlı danışan daha çox danışır, daha çox danışan isə daha tez öyrənir.

Dilin musiqisi və mədəni çalarların ötürülməsi – Hər dilin öz ritmi, melodiyası və emosional çaları var. Düzgün intonasiya və vurğu ilə danışmaq, auditoriyaya həm mesajı, həm də mədəni hissi ötürmək deməkdir. Şifahi təqdimat sözlərin düzgün tələffüzü ilə yaşayır və ölür.

Şifahi təqdimatlarda istifadə olunan tələffüz texnikaları:

1. İntonasiya – İntonasiya olmadan sözlər sadəcə səslər kimi qalır. Sənin səs tonun auditoriyaya mesajı daşıyır. Monoton danışmaq mesajını zəiflədir, canlı intonasiya isə sözlərinə “can verir”. Çünki yüksək-düşük ton fərqləri hiss və əhvalatı çatdırır. Düzgün yüksəliş və enişlər auditoriyaya sözləri anlamaqda kömək edir və mesajı gücləndirir. Sənin səs tonun auditoriyaya hiss və əhvalı çatdırır. Sual, heyrat və ya sevinc tonları eyni cümlədə fərqli intonasiya ilə ifadə oluna bilər. Bunun üçün sual cümləsi ilə xəbər cümləsinin ton fərqi aydın olmalıdır. Məsələn (Setter və Jenkins, 2005):

Sual cümləsi: Are you coming? – sonda yüksələn ton – auditoriya dərhal sual olduğunu anlayır.

Xəbər cümləsi: I am coming. – sonda enən ton – auditoriya məlumatı qəbul edir.

Həyəcan/sevinc: Wow, that’s amazing! – yüksək ton və vurğular – auditoriyada emosional təsir yaranır.

2. Cümlə vurğusu (sentence stress) – Hər cümlədə ən vacib sözə vurğu qoymaq lazımdır. Bu söz auditoriyaya mesajın əsasını çatdırır. Vurğu yanlış yerdədirsə, hətta düzgün sözləri demiş olsan da, auditoriya səni səhv başa düşə bilər. Cümlədəki əsas sözləri “ışıqlandırmaq” sənin mesajının açıq və anlaşılıqlı olmasını təmin edir. Hər cümlədə vurğu sənin nitqin ritmini də qurur və dinləyicini yormadan mesajı çatdırır. Məsələn: I want a coffee → əsas fikir “istəməkdir”.

I want a coffee → əsas fikir “qəhvədir”, fərqli mesaj verir.

3. Ritm və tempo – sözləri düzgün bir axarda demək deməkdir. Çox sürətli danışmaq auditoriyayı qarışdırır, çox yavaş danışmaq isə onları darıxdırır. Ritm auditoriyaya “yol göstərir”, yəni cümlənin hansı hissəsinə diqqət yetirəcəyini anlayırlar. Yaxşı ritm + düzgün tempo = mesajın aydın çatması. Məsələn:

Sürətli: I want to go...right now! → auditoriya sözləri anlamır.

Normal ritm: I want to go right now. → sözlər aydın və anlaşılıqlı olur.

Yavaş və vurğulu: I... want... to... go... right... now. → dramatik effekt və vurğu verir, amma çox yavaş olarsa, diqqət yayılır.

4. Pauzaların düzgün istifadəsi – Pauzalar sözləri ayırmaq, cümlələri bitirmək və auditoriyaya mesajı düzgün çatdırmaq üçün lazımdır. Pauzalar tələffüz üçün “nəfəs almaq nöqtəsidir” və həm də anlamı vurğulayır.

Pauza + auditoriyanın başa düşməsi = sənin mesajının gücü. Məsələn:

“Let’s eat, grandma!” → pauza doğru qoyulub, “Gəlin yeyək, nənə!”

“Let’s eat grandma!” → pauza yox, mənanı dəyişir: “Gəlin nənəni yeyək!”

5. Thought groups (fikir qrupları) – cümlələri mənalı hissələrə bölmək deməkdir. Belə bölmək auditoriyanın anlamağını və izləməyini asanlaşdırır. Hər fikir qrupunda vurğu və intonasiya düzgün olmalıdır ki, mesaj qarışmasın.

Fikir qrupları = nitqini “parçalayıb yol göstərmək”. Məsələn: “If you want to succeed in life you must work hard.” → monoton desək, auditoriya yorulur.

Thought groups ilə: “If you want to succeed // in life, // you must work hard.” → qısa pauzalar və vurğular auditoriyaya hər hissəni aydın çatdırır.

6. Dinləyici yönümlü nitq – Tələffüz yalnız düzgün söz demək deyil. Auditoriyanın eşidə biləcəyi və anlama biləcəyi səviyyədə olmalıdır. Sənin mesajın auditoriya üçün nəzərdə tutulub, sənin üçün yox. Əgər auditoriya başa düşmürsə, nə qədər düzgün tələffüz etsən də, mesaj çatmır. Məsələn: Sözləri çox sürətli, qarmaqarışıq desən, auditoriya anlamır: “I want to go to the store”. Dinləyici yönümlü nitq: “I want to go // to the store.” → qısa pauzalar, vurğu və intonasiya auditoriyanı mesajla yönləndir.

Tələffüz nailiyyətinə təsir edən faktorlar:

Kaliforniya Universitetində dil tədqiqatçısı olan Riçard Suter hansı tələbələrin ən dəqiq tələffüz əldə edəcəyini proqnozlaşdıran amillərin nisbi əhəmiyyətini yoxlamaq qərarına gəldi. O, tələbənin performansını yaxşılaşdırmaq üçün dəyişdirə biləcəyi hər hansı bir amilin olub-olmadığını öyrənmək istədi. R.Suterin etdiyi ilk şey, ən yaxşı tələffüzü öyrənə biləcəyini göstərə biləcək bütün amillərin siyahısını tərtib etmək idi. Sonra bu amilləri bir qrup xarici tələbənin tələffüzü ilə müqayisə etdi. R.Suter altı amilin siyahısını təqdim edir. Tələffüzdə nailiyyətin ən vacib üç göstəricisinin bunlar olduğu qənaətinə gəldi: 1. ana dili, 2. tələffüzə münasibət, 3. yerlilərlə söhbət. Ən az əhəmiyyətli olan təqlid etmək bacarığı: 4. təbii qabiliyyət. İki amil tələffüzü kimin yaxşı öyrəndiyini proqnozlaşdırmaqda heç də əhəmiyyətli deyildi: 5. cins, 6. şəxsiyyət (Suter, 1976, s. 26).

Bu sahədə digər alimlərin araşdırmalarına nəzər yetirdik və gəldiyimiz nəticələri məqalədə qeyd edirik.

Ana dili – Ana dil tələffüzün “fundamentidir”. Yaxşı nəticə üçün onu tanı və yeni səsləri sistemli məşqlərlə özünə uyğunlaşdır. Sən ana dilin xarici dil tələffüzünü formalaşdırır. Bu, tələffüzdə “başlanğıc nöqtəsi” kimidir – sən səs sistemi, vurğu və intonasiya alışqanlıqın xarici dili necə söyləyəcəyini müəyyən edir (Levis, 2021).

Flege və Odlin araşdırmaları göstərir ki, ana dilin fonem sistemi (sait və samit səslər) və intonasiya qaydaları xarici dil öyrənərkən səhvlərə səbəb ola bilər. Çünki səs sistemindəki fərqlər tələffüzün düzgünlüyünə birbaşa təsir edir: Əgər sən ana dilində olmayan səslər varsa, onları düzgün çıxarmaq çətin olur. Ana dilin vurğu və ritmi xarici dilin vurğu sistemini dəyişdirə bilər. Azərbaycan dilində vurğu adətən sözün ilk hecasına düşür, ingilis dilində isə vurğu sözün müxtəlif hecalarına düşə bilər → səhv vurğu tələffüz yaradır. Azərbaycan dilində sait sistemindəki bəzi səslər ingilis dilində mövcud deyil → ship / sheep, bit / beat kimi sözlər qarışa bilər (Flege, 1995; Odlin, 1989).

Motivasiya və münasibət – Tələbənin motivasiya və münasibəti tələffüzün öyrənilməsində böyük rol oynayır. Sən nə qədər həvəsli və maraqlı olsan, tələffüzü daha sürətlə inkişaf etdirirsən. Motivasiya və münasibət = tələffüzün sürətli öyrənilməsinin turbo düyməsi. Maraqlı ol, həvəs göstər, səhvləri düzəltmək asanlaşır. Gardner və Dörnyei göstərir ki, motivasiyası yüksək tələbələr daha çox məşq edir, səhvlərdən çəkinmir və sürətlə öyrənir (Gardner, 1985; Dörnyei, 2005).

Ana dili daşıyıcıları ilə ünsiyyət – tələffüzün real laboratoriyasıdır. Sözləri təkcə oxumaq yox, danışmaq lazımdır ki, intonasiya və vurğu təbii olsun. Munro və Derwing deyir ki, gündəlik ünsiyyət intonasiya və vurğunu təkmilləşdirir. Ana dili daşıyıcıları ilə real ünsiyyət tələffüzü sürətlə inkişaf etdirir (Munro və Derwing, 2015).

Fonetik eşitmə və imitasiya – Fonetik eşitmə + imitasiya = tələffüzün “super gücü”. Səsləri düzgün eşit, təkrarla, məşq et – nəticə gələcək. Iverson və digərləri göstərir ki, səsləri düzgün eşidib təkrarlama bilmək tələffüz üçün əsasdır. Uşaqlar bunu daha yaxşı edir, amma böyüklər də məşq edə bilər. Tələffüz üçün ən vacib bacarıqlardan biri səsləri düzgün eşidib təkrar etməkdir.

Yaş faktoru – Lenneberg-in “critical period hypothesis” nəzəriyyəsinə görə, gənc yaşlarda öyrənmək tələffüz üçün üstünlükdür. Uşaqların beynində dil öyrənməyə həssas dövr vardır. Yaş tələffüzün təbii üstünlük faktorudur. Uşaqlar daha sürətlə öyrənir, amma yetkinlər də məqsədli məşqlə accent-i əhəmiyyətli dərəcədə azalda bilərlər.

Təlim mühiti və metodika – tələffüz öyrənmənin “sürət pedalı”dır. Düzgün və interaktiv məşq edirsənsə, nəticə daha tez gəlir. Celce-Murcia, Brinton və Goodwin deyir ki, məqsədli fonetik məşqlər və interaktiv təlim tələffüzün öyrənilməsinə sürətləndirir (Celce-Murcia və b., 2010).

Cinsiyyət və şəxsiyyət tipi (ekstrovert/utancaq) – tələffüzdə əsas rol oynamır. Utancaq və ya qadın/kişi olmağın fərqi yoxdur, əsas bacarıq, motivasiya və təcrübədir. Daha çox danışan və məşq edən tələbə eyni nəticəyə çata bilər, fərqli şəxsiyyətə görə deyil.

Nəticə

Bu məqalədə aparılan araşdırmalar göstərir ki, şifahi təqdimatlarda düzgün tələffüz ünsiyyətin aydınlığı və effektivliyi üçün əsas şərtlərdən biridir. Tələffüzdə nailiyyət təsadüfi deyil və əsasən ana dili, motivasiya, real ünsiyyət təcrübəsi və sistemli məşqlərlə formalaşır. Bu baxımdan, şifahi təqdimatlarda əsas məqsəd aksentsiz danışmaqdan çox, dinləyici üçün anlaşılabilirliyi təmin etməkdir. Düzgün yanaşma və davamlı praktika vasitəsilə hər bir öyrənən tələffüz bacarıqlarını inkişaf etdirə bilər.

Son olaraq, məqalədə əldə etdiyimiz məlumatlar əsasında şifahi təqdimatlarda tələffüz bacarıqlarını inkişaf etdirmənin qızıl qaydalarını qeyd edək:

- Ana dilindən fərqli səsləri diqqətlə öyrənmək və mütəmadi təkrarlamaq;
- Dinləmə və imitasiya məşqləri ilə vurğu və intonasiyanı inkişaf etdirmək;
- Şifahi təqdimatlar zamanı fikir qruplarını və pauzaları planlaşdırmaq;
- Səhvləri öyrənmə prosesinin təbii hissəsi kimi qəbul etmək;
- Hər gün qısa, lakin ardıcıl tələffüz məşqləri aparmaq.

Ədəbiyyat

1. Celce-Murcia, M., Brinton, D. M., & Goodwin, J. M. (2010). *Teaching pronunciation: A course book and reference guide*. Cambridge University Press.
2. Derwing, T. M., & Munro, M. J. (2009). Second language pronunciation and fluency development. In M. H. Long & C. J. Doughty (Eds.), *The handbook of language teaching* (pp. 402–431). Blackwell Publishing.
3. Dörnyei, Z. (2005). *The psychology of the language learner: Individual differences in second language acquisition*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
4. Flege, J. E. (1995). *Second-language speech learning: Theory, findings, and problems*. York Press.
5. Gardner, R. C. (1985). *Social psychology and second language learning: The role of attitudes and motivation*. Edward Arnold.
6. Lee, J. (2015). Effectiveness of second language pronunciation instruction. *Applied Linguistics*, 36(3), 345–367. <https://doi.org/10.1093/applin/amu054>
7. Levis, J. (2021). L2 pronunciation research and teaching: The importance of many languages. *Journal of Second Language Pronunciation*, 7(2), 141–153. <https://doi.org/10.1075/jslp.00015.lev>
8. Munro, M. J., & Derwing, T. M. (2015). *Pronunciation fundamentals: Evidence-based perspectives for L2 teaching and research*. John Benjamins Publishing Company.
9. Odlin, T. (1989). *Language transfer: Cross-linguistic influence in language learning*. Cambridge University Press.

10. Saito, K. (2019). Effects of second language pronunciation teaching: A conceptual framework. *University College London Repository*. <https://discovery.ucl.ac.uk/10068780/>
11. Scarcella, R. C., & Oxford, R. L. (1994). Second language pronunciation: State of the art in instruction. *System*, 22(2), 221–230. [https://doi.org/10.1016/0346-251X\(94\)90058-2](https://doi.org/10.1016/0346-251X(94)90058-2)
12. Setter, J., & Jenkins, J. (2005). State-of-the-art review article: Pronunciation teaching and research. *Language Teaching*, 38(1), 1–17. <https://doi.org/10.1017/S026144480500251X>
13. Suter, R. W. (1976). Predictors of pronunciation accuracy in second language learning. *Language Learning*, 26(2), 233–253. <https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1976.tb00284.x>

Daxil oldu: 19.11.2025

Qəbul edildi: 08.02.2026